

České nakladatelstvo a knihkupectvo bylo dlouho nej-konzervativnějším živlem z hlediska duchovního i obchod-ního. Moderní česká literatura po Vrchlickém a jeho epi-gonech vybojovala si své pozice bez oficiálního naklada-telstva a proti němu. Jediný J. S. Machar byl skutečnou výjimkou, maje od první své lyrické knížky k dispozici firmu Šimáčkovu, s jejímž majitelem byl tuším spřátelen a která byla jinak stejně konzervativní jako ostatní. A z knihkupců byla to pouze stará firma Srdcova, kde člověk dostal ochotně všecko moderní. Moderní literatura byla nucena sáhnouti k svépomoci, a tak vzniklo přechodní zařízení, takzvaná soukromá nakladatelství, jež v jistém smyslu obcházela zákon, ale v boji s oficiálními nakladateli to přece vyhrála. Tito soukromí nakladatelé byli před-chůdci firem dnes sdružených ve Kmeni. Historie jejich zápasů, téměř dvacetiletá, měla by býti věru napsána. Byl by to velmi vděčný úkol pro literárního historika, vděčnější a účelnější než vyškrabování různých ochotníků péra z prachu zapadlosti.

František Borový, majitel staré firmy, jejíž pověst a zá-sluhy byly již zapomenuty, muž nikoli již mladý, ale člověk velmi mladého srdce, řekl si jednoho dne, že hodí starou tradici nakladatelskou přes palubu a smíří spiso-vatelstvo s nakladatelstvem podle změněných poměrů, v duchu nové doby.

Typ nakladatele jako přísného a velkopanského zlo-ducha, trůnícího nepřístupně s byrokratickou tváří něja-kého rady ve své kanceláři a hledícího spatra na žebronící spisovatele nebo nejvýše s „otcovskou“ shovívavostí, šlo-li o uznaného „mistra“, patřil v této době věru již do starého železa nebo muzea, třebaže byl ještě tak obecný. Jen při velmi primitivních názorech kulturních i obchodních vzni-ká nepřátelství mezi spisovatelem a nakladatelem, kteří

na vyšší kulturní úrovni jsou přirozenými spojenci vůči čtenářům, a nejen hospodářsky.

František Borový zahájil u nás typ nového nakladatele, typ moderní, loajální a kamarádský vůči spisovateli, kladný se zřetelem k literárnímu vývoji.

Člověk se diví vlastně, že se to stalo teprve nějaký rok před válkou: tak rychle vzrostlo moderní české nakladatelstvo v několika předchozích letech a opanovalo literární trh český, z něhož konzervativní nakladatelé buď mizí, nebo hledí se poučiti. Tím větší jest však zásluha Františka Borového, že první vycítil potřebu obrody a dal k ní směrodatný popud.

Česká literatura v té době předválečné počala býti ovládnána dvěma tendencemi: bibliofilskou, úsilím o knihu skutečně krásnou a odborně provedenou, a novým hnutím literárně uměleckým, zahájeným Almanachem na rok 1914. Tendenci bibliofilské nasadil pan Borový jaksi korunu tím, že povolal do svého závodu přítele V. H. Brunnera a svěřil mu vnějšek všech svých knih, pokud nebyly upravovány jiným výtvarníkem. To byl první případ, kdy stará firma oficielní dala zásadně své knihy upravovati i po stránce typografické výtvarníkem. Pokud pak běží o novou modernu tehdejší, je známo dostatečně, co nakladatelství Františka Borového pro ni učinilo, počínajíc Zářivými hlubinami bratří Čapků a Almanachem na rok 1914 až po moje Nové zpěvy a první ročník Června. Bylo to rovněž poprvé, že literární „revoluce“ opírala se u nás značně o oficielní firmu nakladatelskou.

Vzpomínám si na svou předválečnou korespondenci s panem Borovým, když jsem ještě seděl či spíše po lesích běhal v Bilovicích nad Svitavou a kul Nové zpěvy. To nebyly dopisy nakladatele, to byly listy orientovaného milovníka dobré a krásné knihy. A listy přátelského člověka, který ví, že se spisovatelem lze se dorozuměti všelijak, jen byrokratickým jazykem nikoli.

Čestné místo ve sboru moderních nakladatelů Františku Borovému jistě patří i jako iniciátorovi v jeho oboru, i jako velkodušnému člověku mezi obchodníky. Nedovedu

si ho však představití jako císařského radu nebo podobné „velké zvíře“, třeba s nátěrem republikánským. Bylo mu vždy nejlépe mezi umělci a spisovateli, pokud nedávali najevo konkurenční záští nebo ješitné řevnivosti; o společnost hodnostářů nestál. Chtěl býti vždy kamarádem svých spisovatelů a umělců. Patří k oněm lidem, kteří mohou o sobě říci: Nihil humani me alienum puto, protože dovedou býti vždycky lidští, a nikdy společenskými loutkami. I jako občan, dosti velký skeptik in politicis, odolává předsudkům své třídy a je to muž, s nímž je vždy možno o všech věcech mluvit, aniž narazí člověk na urážlivou tupost, tak často příznačnou pro obchodníky.

František Borový ovšem nezbohatl. Nemám nic proti tomu, když jeho kolegové nebudou ho chtítí patrně následovat v této věci. Ale jsem přesvědčen, že za příznivějších okolností lze nakladateli i jmění rozmnožovati při srdečném poměru ke knize, literatuře, autorům i životu. Nejbližším úkolem moderního nakladatele je právě dokázati, že zájem dobré literatury, dobrého spisovatele a dobrého nakladatele jest souvislý zájem jeden, jemuž třeba dopomoci k vítězství novými intenzívními metodami literární propagandy.

V dnešní veliké diskusi o literární kritice je mnoho takřka anachronistického a ovšem i mnoho — a nezbytně — spodních tónů a důvodů politických. Budiž mi také dovoleno zaujmouti k některým bodům této diskuse stanovisko člověka, jehož stranická příslušnost a „nepragmatická“ povaha jsou dostatečně známy, který však je přitom dnes na *všecky* strany tak nezávislý, jak jen může býti chudý, ale volný dělník literární.

K diskusi dal podnět pan Ferdinand Peroutka, ale byla již delší dobu ve vzduchu a její hlubší příčiny jsou jednak nesnadná materiální situace literárního trhu českého, jednak, jak se mi zdá, neurčitá nervozita před nutnou srážkou dvou světů v moderní literatuře české, která jest rovněž již ve vzduchu — a o které řeknu něco až na konec, vyslechnou-li redakce i čtenář tyto mé kapitoly. Tedy k věci.

Jistým anachronismem zdá se mi býti například volání po kritice jakožto zvláštním, samostatném žánru slovesně uměleckém, který předpokládá nejen schopnost bystrého a cílevědomého proniknutí a posouzení literárního díla, nýbrž také silnou osobnost *tvůrčí*, který pěstován a oblíben byl u nás od let devadesátých a za jehož nejlepšího našeho představitele bývá právem považován F. X. Šalda. Stesk po takové kritice vyslovil nedávno nejzřetelněji pan Kodíček v Tribuně.

Jsem však přesvědčen, že jednotlivé druhy literární — nic stálého a věčného — nemohou se zaskvěti ani zaniknouti bez hlubších příčin: vyvolává je určitá potřeba hromadná, zanikají, jsou-li zbytečné. Když v moravských Literárních listech prof. Dlouhého vtrhla do české literatury s F. X. Šaldou v čele bojovná falanga kritiků více nebo méně evropsky orientovaných, běželo o to, aby v oboru literárním byla vyvrcholena buditelská činnost, stále ještě nedokončená: jako Vrchlický hleděl seznámiti českou literaturu s *formami a individualitami* literatur světových,

tak F. X. Šalda a soudruzi seznamovali ji se světovými *měřítky* literárními a estetickými a usilovali ji představit a za cíl dávat nejvyšší typy. Toto úsilí bylo po lumírovcích a Vrchlickém vývojovým krokem zcela nutným a logickým a doba byla mu velmi příznivá. Mladá a ohnivá generace českých vzdělavců, v mezích obecného maloměšťáctví českého pokrokově, ba téměř revolučně buržoazní se zřetelem k reakčnímu a germanizujícímu Rakousku, které znemožňovalo rozvoj českému kapitálu a spoutávalo mladé buržoazní síly české, zajímala se o všechno, co ji povznášelo k evropské úrovni. A byla to zároveň i doba, jakž přirozeno, individualistická: individualita byla nadevše ceněna a vzájemné srážky individualit považovány byly za nejpoučnější a nejzajímavější divadlo. Tvůrčí i bojovná kritika a esejistika literární neměly nikdy tolik čtenářů jako v devadesátých a devatenáctistých letech; literární polemika, pěstovaná s horlivostí a péčí téměř maniakální, byla oblíbenou duševní stravou přemnoha lidí obého pohlaví. Seznamovali se přitom s estetickými a do jisté míry i etickými směry světovými, bavili se individuálními odstíny duchovního života.

Nelze jistě podceňovati tohoto velikého díla, dosud nezbadaného literárněhistoricky a kriticky neoceněného. Ale nelze ho také přeceňovati a především nelze se domnívati, že by mohlo a mělo býti jen tak snadno kdykoli opakováno.

Literárněkritická esejistika s estetickou podstatou trvá ovšem a potrvá patrně ještě dlouho v míře omezené, ale ztratila nutně ráz literárního hnutí: její tehdejší poslání bylo naplněno, potřeba byla ukojena, poptávka přestala: dnes běží jen o několik epigonů Šaldovy generace, a je to již jen odborná četba pro nejužší svět literární.

Zárodek smrti mělo toto hnutí také ve své individualistní povaze. Tyto srážky jednotlivých individualit s jednotlivými individualitami mohly býti široce zajímavé a poučné v době onoho kvasu, kdy „zorávána byla novina“ a zvědavost mladé inteligence byla veliká, její důvěra v individuality nezklamaná. Ale jakmile novina byla zorána — a upírali bychom Šaldově generaci její „národní“ zá-

sluhu, kdybychom popřeli, že zorána byla dosti hluboce —, mohlo tu nastati jisté „třídění duchů“, ukojená zvědavost poklesla a lidé poznali, že přes zajímavost a poučnost toho, střetne-li se několik různých individualit s celou subjektivní silou a vyjdou-li přitom dokonce najevo přelidské jejich vlastnosti, jest přece obecný význam takové srážky dosti nepatrný. Širší čtenářstvo literární zpozorovalo nakonec také, že literární kritika a esejistika neusnadňuje mu orientace, nýbrž zavádí je naopak do bludiště individuálních a subjektivních soudů; toužíc po jasném pořádku a objektivních směrnících, bylo uváděno ve zmatek, v němž ztrácelo důvěru ke kritickým individualitám, řeklo si, že je to všecko bláznec, řeklo si i horší věci. Tu literární esej a literární polemika tehdejšího druhu byly zdiskreditovány, a nejsouce již čteny, nebyly již také psány v té míře a s tou horlivostí.

Nastala jiná doba, jiné potřeby. Kdyby dnes pokusil se někdo o něco podobného, jako byl dlouholetý souboj literárního amatéra Arnošta Procházky s literárním filosofem F. X. Šaldou, bude brzy přímo umlčen. Redakce řeknou dost, protože čtenáři budou toho hned syti. Možná že v určitém případě neměli by docela pravdu, nicméně zůstávalo by to znamením doby, která pochybuje poněkud o účelnosti sporů probíjovaných v oblacích ideologií více nebo méně soukromých.

Čeho jsme však skutečně a právem syti, to jsou soudy čistě subjektivní. Zažili jsme příliš mnoho individualit a originalit, jistá míra individualnosti, určité místo na stupnici mezi vulgárností a groteskní exkluzívností je pro nás předpoklad, jehož kvalitu rádi kvitujeme každému spisovateli, ale dnes především hledáme vědomě nebo bezděčně, volky nevolky, a i když to bude mnoha sebevíce popíráno — neboť právě ti, kteří nejvíce to popírají, jsou nejzřetelněji na jedné straně —, hledáme u spisovatele i kritika to, co ho zařazuje na tu neb onu stranu dnešního světa bojujícího — jsou jen dvě —, co ho spojuje s určitou třídní spolitostí, co ho činí nástrojem těch, kdož vládou a brzdí

vývoj, nebo průkopníkem nových řádů z hlediska sociálního a mravního.

Nepochybuji, že budu za tento názor pojmenován v nejdvořilejším případě naivním, primitivním, negramotným prostáčkem, ale ujišťuji nespokojence, že nejsem přece jen tak docela naivní, a kladu-li například bez rozpaků Jaroslava Seiferta nalevo a Vítězslava Nezvala napravo, třeba jsou oba poetisty, dovedu také pochopiti, že například Jaroslav Durych i jako lyrik, i jako esejista je se svým strohým katolictvím mnohem užitečnější pokroku literárnímu a duchovnímu vůbec než Ferdinand Peroutka se svým neoliberalismem a žurnalismem skrz naskrz oddaným vládnoucí třídě (což pan Peroutka jistě trochu cítil, když neotiskl panu Durychovi v Přítomnosti jeho projev Proč nejsem komunista), a dovedu se také v slovesném umění spokojiti s latentním tónem spodním, jímž u vzdělanců lze dosíci téhož, k čemu u dělníků třeba nejčastěji dynamické výmluvnosti, která je dnes ovšem ve veliké klatbě, protože obecná ochablost, nedůtklivost a materiální stísněnost bojí se tak leckde silnějšího slova.

Zdá se mi ostatně, že volání po silných tvůrčích individualitách kritických, vycházející z pravice, není bez bezděčného nebo vědomého úmyslu, aby lesklými a vznosnými ideologiemi byla znova co nejvíce zastřena propast mezi dvěma světy: několik takových „nestranných“ a „originelních“ a „hlubokých“ duchů posílilo by znamenitě buržoazní pozici v literatuře. Ale tací veleknězi a spasitelé neprijdou; inteligentní čtenářstvo, přemožené spoustami literatury vrhanými na trh, netouží také po nových ideologických soustavách nebo šprýmech, nýbrž po jasném roztržení a jasném pořádku.

Kritický duch Šaldovy velikosti, Šaldova rázu a Šaldova vlivu také byl možný jen v době, která potřebovala vznosných budov ideologických, o které by opřela svůj duchovní růst. Dnes však nemohou ideologie sebe originelnější a půvabnější nabýti již ani velikosti, ani širšího vlivu, poněvadž duchovní život opírá se dnes většinou přímo a často zcela vědomě o třídní zájmy a třídní boj, o „pravou skutečnost“,

a ideologie jsou mu jen potud dobré, pokud dodávají tu a tam ještě hesla použitelná proti protivníkovi. Sta a sta pozitivních i negativních dokladů bylo by možno snést pro tento fakt, jež toliko neupřímnost může popřít. Vynikající medik píše politickou předmluvu k odbornému dílu. Profesor cestovatel ozdobuje svůj rozsáhlý cestopis sterými poznámkami kramářovské ráže, z nichž číší nenávist k uvědomělým dělníkům a jejich snahám. Cestopisy vůbec stávají se hospodářskými studii nebo politickými protesty. Geniální továrník všech žánrů slovesně uměleckých pro mezinárodní trh hledí pragmatickými duchaplnostmi zesměšnit nepříjemný fakt latentní války občanské. Poctivá lyrika, která není pouhým epigonstvím nebo provazolectvím, vyvěrá ze socialistického ducha. Atd.

Naše doba jest zkrátka i dobou *duchovního rozkladu*, v němž pravice jest schopna již jen duchaplnosti, nikoli však velikosti, kdežto levice není ještě dosti zkonsolidována ani mocensky dosti silna (subjektivně), aby její vynikající duchové mohli od drobné práce přejít k velkým koncepcím tvůrčím.

Nebude tedy nic ze zbožného přání páně Kodíčková. I když tu a tam, což je vždycky možno, objeví se vedle obecného řádu věcí oslňující meteorek, co se stane? Zahoří, vzbudí trochu povyku, zmizí. Kolik jsme jich už zažili! A potrvá-li, ztratí rychle svůj oslňující lesk a je pěkně zařazen. Senzace nezmění prostě železných kroků nezbytného vývoje. Naše doba nezná nic jiného: buď chvilkové senzace, nebo poslušná kolečka. Senzací jsme snad všichni syti, kromě jistých žurnalistů; a že kolečka jsou často velmi účelivá a poslušná, to se dovídáme ze všech knih, revuí, časopisů.

Literární kritika má dnes konati především tu funkci, kterou konala vždycky: prohlubovati odborné nazírání u producentů i konzumentů, ovšem se zřetelem k souvislosti formy s obsahem. K tomu má jistě zcela objektivní měřítko, jichž jest povinna používat, chce-li platiti za vážnou. Vedle toho jest kritika také duchovním pořadatelem. Co to dnes znamená, o tom příště. Dříve však ještě několik slov o nakladatelských časopisech.

Nakladatelské časopisy nového typu nejsou věru mou literární bolestí, naopak: jsou jí spíše nakladatelé, kteří vlastního časopisu takového nemají a u nichž vydávám své knížky.

Řekl jsem minule, že hlubší příčinou diskuse o kritice je především nesnadná materiální situace literárního trhu českého. První impuls k této diskusi vyšel vlastně z nakladatelského sdružení Kmen v podobě jeho známého prohlášení o redakčních výtiscích, jež vzbudilo odpor potřeštěných, kteří však nevyvrátili toho faktu, že většina redakcí a literárních referentů chápe svou povinnost k obdržené literatuře velmi ležérně nebo provozuje s ní malichernou „politiku“. Nakladatelé rozdávají své knihy redakcím, aby bylo o nich psáno, jako divadla rozdávají redakční vstupenky, aby bylo psáno o premiérách. Časopis, který má pravidelnou rubriku divadelní, stydl by se nepřinést referátu o premiéře; divadelní referent byl by jistě pokárán, kdyby této povinnosti zanedbal; vidíme také často, že se omlouvá, píše-li teprve o repríze. Referent literární má však úplnou volnost, které téměř pravidelně plně zneužívá. Neříkám, že má psát o každé bezvýznamné efemerce, neříkám také, jak a mnoho-li má psát, ale tvrdím, že jest jeho povinností psát o všech oněch knihách obdržených, o nichž literatura i čtenáři mají právo dovědět se kladný nebo záporný soud. Pravda, vychází dnes příliš mnoho knih, dokonce mnoho knih pozitivně nebo negativně pozoruhodných: ale tím vzrůstá jen úkol literárních rubrik a jejich povinnost měla by býti pocíťována naléhavěji. Divadla se také množí: náš divadelní referent musí dnes cupati pěkně nejen do Národního, Stavovského, Smíchovského, nýbrž nehledíc k arénám, také Osvobozeného, Na Slupi atd. Nestačí-li redakční referent, lze přece přibrati externisty. V poměru k divadlu, jež ztrácí svůj význam, je zkrátka literatura, která má dosud neztenčenou moc a sílu, žurnalistikou rozhodně zanedbávána a velmi macešsky a nesoustavně propagována.

V letech devadesátých a devatenáctistých bouřili se nakladatelé proti kritikám nepříznivým. Byli ve dvojím neprávě. Předně nevykupují si redakčním výtiskem příznivého soudu a volnost kritiky musí býti za všech okolností zachována; po druhé byli by krátkozrací, kdyby jen příznivé soudy považovali za výhodné: podle mých zkušeností může jim býti celkem jedno, co se o knize píše a mluví, jen když se píše a mluví o ní *hodně*. Dnes jsou však nakladatelé se svým stanoviskem k redakčním výtiskům zcela v právu: pošle-li nakladatel nějakých padesát redakčních výtisků a dočká-li se za 3—4 měsíce 1 1/2 referátu, dočká-li se vůbec nějakého, je zcela v pořádku, řekne-li si: škoda těch padesáti kousků, a — založí si svůj literární časopis.

Ať jsou však jakékoli příčiny toho, že dnešní časopisecká a revuální kritika a literární referentství nemohou nebo nechtějí zmoci rozmachu knižní produkce, nakladatelům ani literatuře nestačí již tato propagační pomoc a nestačila by ani, kdyby byla prováděna soustavněji a svědomitěji. Ostatně propagační stránka literární kritiky jest její vlastností zcela podřadnou a bezděčnou, žádnou podstatnou funkcí její: toliko v idylických poměrech mohla býti považována za její funkci nejdůležitější.

Nakladatelský svět musí se spoléhati především na literární propagandu vlastní, musí jako jiný odbor světa obchodního studovati a osvojiti si moderní prostředky propagandy a reklamy a přizpůsobiti je svým potřebám. Kniha je zboží, dobré nebo špatné, ale zboží jako jiné zboží. Jistá krize knižního trhu českého, na kterém spotřeba zůstává dnes povážlivě za výrobou a poptávka za nabídkou, jest možná otázkou lepší organizace nakladatelského a knihkupeckého oboru. Na jedné straně množí se u nás zbytečně nakladatelské podniky, které pak, poněvadž musí vydávati, aby nevzrůstala reжіe, vydávají zbytečné věci a zbytečná vydání; na druhé straně podniky převážně jen knihkupecké — zejména venkovské — brzdí svou neschopností, zpátečnictvím, provizí a koncesovaností kvalitnější podnikání nakladatelské, odbyt literatury skutečně dobré,

která potřebuje více obchodní čilosti než normální brak, na který je zařízeno tisícové zákaznictvo určitých firem a jejíž venkovský knihkupec odbude bez námahy. Po druhé však je tato krize také otázkou propagandy a reklamy, která právě dnes není prostě nikterak úměrná ještě rozmachu produkce. Knižní produkce vzrůstá u nás úžasně, ale nezdá se, že by stejnou měrou vzrůstala do šířky i hloubky nakladatelská propaganda a reklama, která by se pokoušela zvětšiti poměrně i konzum. Tento stav nemůže dlouho trvati: nepodaří-li se pozdvihnouti konzum na úroveň produkce, bude nutno produkci stlačit na úroveň konzumu, což bude znamenati v mnoha směrech pohromu, především pohromu na kvalitní spisovatele, jejichž honoráře půjdou nejdříve dolů, pod dnešní úroveň stále ještě nízkou.

Z těchto důvodů vítám bezvýhradně nakladatelské časopisy moderního typu, především ty, které mají novinovou formu. Panu dr. Štorch-Marienovi patří zásluha, že svůj znamenitý nápad s Rozpravami Aventina provedl formou skutečně moderní, tj. dnes nejúčelnější; zasloužil se tím o naši literaturu jistě tisíckrát více, než když ho kdysi napadlo psáti také básně. Mluvím ovšem o formě jeho podniku a redakční dokonalosti — zatínaje přitom pěstě nad nezbytným pravidlem, že jedinec kapitálově silný je buržoa comme il faut a že nenajdeme tak snadno člověka, který by nám založil takové nakladatelství a takový časopis pro levou literaturu a levého ducha. Čímž nechci říci, že Rozpravy Aventina nejsou list „nestranný“, aniž zároveň zapírám, že o „nestrannosti“ mám své velmi určité mínění.

Význam podniku páně Štorch-Marienova je však pro mne i v tom a snad především v tom, že dal svůdný příklad; doufám, že tento příklad bude ještě hojněji a lépe následován než dosud. Týdenních literárních novin, denních literárních novin potřebujeme několik, lehkonožých, bystrých, radostně dělaných, bojovných, hodně civilistických, aby byly četbou pro každého, aby paralyzovaly trochu aspoň u inteligentnějších čtenářů vliv špinavých večerníků. Ať přitom slouží zájmům toho neb onoho nakladatele: jen

když nebudou *malicherné*. Sloužice nakladatelům poslouží také spisovatelům a literatuře, poženou svorným nebo nesvorným útokem na publikum, aby se zainteresovalo, četlo, kupovalo knihy, zvýšilo spotřebu na knižním trhu. I když se přitom svezou někdy špatné knihy a špatní nakladatelé, nemůže se situace státi horší, než je dnes, naopak: tyto různé literární noviny budou si konkurovati navzájem, vyslídí jedny u druhých špatnou knihu, špatného spisovatele, špatného nakladatele a nebudou jich šetřiti. Jen se klidně a vesele přičiňme, aby laciné časopisy nakladatelské a literární noviny staly se módou hodně obecnou: stane se z nich nejlepší propagační prostředek literární, kterého náš knižní trh naléhavě potřebuje, a pak přes jejich rozmanitost a různorodost bude v nich tolik úderné síly proti škvárům, kolik jí dosud nikdy literatura neměla ani ve svých akademických revuích a přednáškách, ani v žurnalistice politické, která je dnes z větší části také jen jeden veliký a mnohohlavý literární škvár.

Není také bezvýznamné, že tohoto literárního novinářství mohou náležitě využít sami spisovatelé způsobem blízkým širokému čtenářstvu. Je-li naše literární kritika v takovém úpadku, jak je tvrzeno, je-li jistá část spisovatelů zanedbávána, umlčována, ležérně odbývána z ideologické zaujatosti, v těchto literárních novinách mohou si vynutiti pozornost, mohou se hájiti, mohou svou tvorbu propagovati, mohou zkrátka s nakladatelem spolupracovat. Hlupák to učiní hloupě, ješitník samolibě, vysmějeme se jim; doufám však, že nejlepší z dvou tří generací dnešních dovedou to konati tak dobře, aby z toho měli prospěch spisovatel, nakladatel, čtenář, literatura.

Přesvědčil jsem se ostatně osobně o značném významu nakladatelských časopisů. Poněkud zmodernizované Literární rozhledy dostaly se na jedno velmi vhodné místo: do vozů elektrické dráhy. Píší do nich tu a tam. Nuže, zastavují mne lidé, kteří nikdy se mnoho o literaturu nezajímají, a vědí, co v těch Literárních rozhledech právě bylo. A představme si, že by Literární rozhledy měly novinovou formu nebo místo nich visely v elektrice Literární noviny nebo

Rozpravy Aventina! Myslím, že by bylo málo lidí schopných státi se čtenáři, kteří by po nich v příhodné chvíli nesáhli. A v elektrice vystřídá se za těch čtrnáct dní mnoho lidí a mnoho příhodných chvílí.

Otázka kritiky, která existuje, nemá nic společného s otázkou nakladatelských časopisů, ač není prázdné přičiny, aby také v těchto časopisech nebyly řádné kritiky. Snad přece není většina českých nakladatelů a spisovatelů tak docela malicherná, aby nesnesla kritického slova o sobě ve vlastním časopise. Ostatně je to i věc nových mravů, kterým většina snadno přivykne, má-li na krku smělou a bystrou menšinu, která se nebojí takových „novot“ a dovede je taktně uplatňovati. Povšimněte si jen, jak i ty ctihodné a starousedlické Literární rozhledy zvykají si pěkně na moderní alotria, třebaže se panu Girgalovi zachvěje ještě tu a tam rozšafné srdéčko.

Dokud se lidem mohlo zdáti, že doba stojí a jeden sloh životní platí pro věky, mohl člověk přejmouti mravy, formy, city, myšlenky, zásady svých otců a odkázati je synům a vnukům v dobré víře, že prospívá sobě i společnosti. Dnes však, kdy šílený chvat civilizace neponechává nás v pochybnostech o tom, že nic nestojí a všecko se řítí vpřed, že v našem prostředí nejzávažnější věci mění se stále s rychlostí, která valí se nepřetržitě přes generace, netáží se, mnoho-li která generace skutečně unese, stáváme se za deset let starým haraburdím, lpíme-li konzervativně na mravech, formách, zásadách, které jsme si osvojili tak nebo onak, dospívajíce.

Nechválím toho ztřeštěného spádu životního, konstatuji pouze fakt. Vyplývá ze živelného tornáda, které zachvátilo lidskou společnost, ze šíleného systému hospodářského, z imperialistické fáze kapitalismu: moralista tu nic nesvede.

Ale neodbytný pocit a neodbytné poznání, jež jsou nám naléhavě vštěpovány naší dobou, že všecko se ustavičně mění, jsou nicméně užitečné a zdravé, uvědomíme-li si řádně, čeho od nás žádají. I když jsme třeba jen básníky.

Jsme-li starší a nemáme-li již za lubem nějakého nejnovějšího směru, zdá se nám ovšem, a velmi správně asi, že všechny ty proměny, které se kolem nás i v nás dějí, ty literární i ty ostatní, mohly by se díti poněkud pomaleji, že všecko mělo by lépe dozrati, mělo by býti kolektivně lépe stráveno. Ale nemůžeme-li zastaviti živelného proudu života, proč bychom klidně nepřijali poučení, které nám přináší?

Mění-li se všecko, mění se i každý z nás, tj. především ta jeho notná polovina, která je závislá na jeho prostředí a jeho místě ve výrobním procesu společenském. To je *zákon žijících*. Vedle žijících jsou ovšem i lidé zavrtaní v bludném kruhu, zabeďnění v ideologii, jejichž „zásadnost“ jest však stále ještě ctěna z jakéhosi tradičního omylu,

třebaže na typických případech jasně vidíme jejich muzeální pahodnotu, lhostejně přecházenou nebo strašící malé děti...

Ale redakce tohoto časopisu přála si, abych pověděl něco o svém díle; končím tedy úvod a počínám o sobě.

Jako člověk i básník poslouchal jsem vždy zákona žijících. Zákon o závislosti člověka na místě ve výrobním procesu ponechával mi jako intelektuálovi na vybranou: buď sloužití vládnoucí třídě, nebo vývoji. Krev, složitá, bujná a vzdorná, rozhodla pro druhou eventualitu a držela mne vždy na krajní levici. Ale vedle krve rozhodoval i povahový rys zdánlivě opačný: ochotná vůle *sloužit* tomu, več právě jsem věřil a co jsem měl rád. Mnoho jsem miloval věcí a poznatků vezdejších a všechny své lásky jsem především *propagoval* s upřímnou sdílností. Ale nic jsem nevynašel, neměl jsem nikdy teoretické vynalézavosti, neliboval jsem si ve filosofickém bloumání ani sektářství; byl jsem také pozitivista pudem.

Tak vznikl rámec, v jehož mezích jsem se měnil. Je zdánlivě široký: ve skutečnosti neponechával mi volby a tvrdou pěstí stavěl mne vždy na stranu nejméně pohodlnou. Historii svých změn napíši jinde, ve svých politických vzpomínkách, jež bude lze však toliko literárně oddělití poněkud od vzpomínek ostatních: přese vše byl to stále jen jeden mnohotvárný život.

Měnil jsem se s prostou samozřejmostí, tu pomaleji, jindy rychleji, vždy z vnitřní nutnosti, poněvadž nedovedl jsem žítí v rozporu se sebou samým.

Jedinkrát to jaksi bolelo: když jsem se loučil s anarchistickou ideologií. Opouštěl jsem nemohoucnost ideologie vůbec, prodíral jsem se z klece vyšňožené krásnou logikou a posvěcené úctyhodnými obětmi, domníval jsem se však kdesi v hloubi svědomí, že pro krásné oči skutečnosti zrazuji přece jen nejvyšší společenský cíl. Byl to dlouhý proces. A mohl skončiti po všem bloudění skutečně jen tak, jak skončil: v historickém materialismu, který je nejen osvobozující analýzou pravé skutečnosti, nýbrž i jejím naplněním nejlidštější nadějí.

A pak jsem jednou ještě jednoho litoval: že válka přerušila násilně normální vývoj civilní poezie a připravila půdu pro reakci, jejímž výrazem je přes všecko i poetismus.

Namítnete: Autor *Nových zpěvů* mohl pokračovati. Ach, nikoli. Autor *Nových zpěvů* dovršil v jednom směru její vývoj *Rudými zpěvy* — soudruh Josef Hora, autor *Socialistické naděje*, může říci třeba: přivedl ad absurdum. Ale básník levý — „praví“ básníci jsou toliko příživníci poezie, poněvadž žijí z minulosti a z hotového — může jít toliko se svou dobou nebo před svou dobou, nikdy s minulostí.

Ona uvědomělá a účelná radost ze života a jeho nejprostších věcí, jež byla jádrem civilní poezie, je minulostí. Slovesné umění je na mrtvém bodě, jako vždy, když stíny přituzeného otroctví hospodářského a osmělené reakce leží na státech. Poezie stává se duchaplnou hříčkou nebo vážnou nemocí. S tuto literární dobou nemohu jít a před svou dobou jít nedovedu. Uskrovnil jsem se tedy pokorně na trochu intimní poezie (viz *Písně o jediné věci*). To je také proměna snad poslední.

Nač tyto starosti s proměnami však? Básník má najít sebe a pak zůstat si věren, řekne čtenář. Vpravdě myslím našel jsem se několikrát: v posledních básních z periody anarchistické, pak v *Knize lesů, vod a strání*, pak v *Nových zpěvech*, konečně i v několika *Písních o jediné věci*, a doufám, že jsem to stále já, věrný sobě.

Čtenář myslí však asi na něco jiného: na takový obvyklý případ domácí. Věru, bylo by to bývalo velmi pohodlné. Recept je prostý a osvědčený. Mohl jsem býti dnes *naším pěvcem lesů, vod a strání*. Ta knížka z Moravy byla tak hezká, četla se dokonce trochu, i Arne Novák ji pochválil, slečny ji dostávaly darem a Vítězslav Hálek měl, podle jiného kritika, důstojného nástupce moderního. A hlavně ty pravidelné verše a sloky akademické, ty krásné alexandríny! Jakmile se tomu naučíš, samy jdou z pera, tak snadno, stále snadněji, nakonec nemyslíš ani na to, co píšeš, takové lesy, vody a stráně, to je příroda, nevyčerpatelný zdroj motivů ležících na dlani, dvacet silných svazků mohlo býti ještě z té jediné knížky, a členství Akademie mne neminulo!

Škoda, že jsem nikdy nepovažoval poezii za věc tak snadnou! Verš za veršem samočinně plynul by mi z pera, nadával bych na mladé ztřeštěnce, nehleděl bych se u nich poučiti, nebyl bych zarmoucen, že se s nimi zásadně rozcháším, a milován všemi stranami, považoval bych Múzu za dobře vychovanou paničku a sebe za zasloužilého muže. A byl bych obklopen dedikovanými exempláři špatné lyriky, a nikoli tlustými svazky vážného vědění. Nebyl bych nevěren své paničce pro plné boky Múz jiných. Klio, která opustila akademiky a stala se křehkou jako život, neseděla by u mne.

Opravdu, málo láká mne verš a rým v této době, kdy chvalozpěvy, které miluji, nemohou vypučeti z nitra staženého smutky a vzteky. A ani bojovat se téměř nechce, když vidíš kolem sebe tak málo odpůrců hodných rány a spolu-bojovníků hodných stisku ruky, když nelze než čekat, až vlna korupce a zbabělosti bude zase vystřídána vlnou statečnosti a poctivosti. A tak jen zřídka dovolí mi sváteční chvíle intimní sloku, tribut srdci, a píše raději *Francouzskou revoluci, čítanku* pro demokraty všeho druhu: nikoli však pro ty na špicích, nýbrž pro ty neznámé, tiché, poctivé, myslící... A nenařkám na svůj úděl.

ODPOVĚĎ DO ANKETY O TŘECH NEJLEPŠÍCH KNIHÁCH ROKU 1927

Nejsem spisovatel ani dosti módní, ani dosti oficielní, abych dostával hojně výtisků autorských, nejsem také člověk dosti zámožný, abych vedle cizích děl odborných (v počtu ostatně velmi nedostatečném) mohl kupovati ještě českou beletrii jako čtenář nebo bibliofilský strádál, jest mi také mnoho vydělávati a studovati, než abych měl kdy čísti pro zábavu, a konečně nemám ani dosti důvěry k dnešní české beletrii, většinou zpátečnické nebo akrobatické. A tak nemohu vám odpověděti na váš dotaz o třech nejlepších původních a beletristických dílech letos vydaných, poněvadž nemám vůbec představy o tom, co vyšlo, ani se zřetelem k počtu, ani se zřetelem k obsahu. S jistými výhradami považuji za nejužitečnější dnes literární činnost soudruha K. Teiga, a to není beletrie.

RUTTE KONTRA PÍŠA

Nepochybuji o tom, že přítel A. M. Píša pronesl o knížce Ruttově soud odborný: užil přitom z vášnivého poměru k literatuře slov poněkud silnějších, za která — jak správně upozornil Josef Hora — byl by pan dr. Rutte v letech devadesátých přivedl patrně do kriminálu všechny tehdejší kritiky. Dnes jsou ovšem básníci rozmazlenější, než jsme byli my, kteří jsme dostávali výprask ustavičně. Ale přítel Píša zvykl si pronášeti ve svých kritikách toliko *výsledky* svých soudů a odpouští si velmi často odborné *dokazování*: a to je veliká chyba i škoda. Pozitivní i negativní soudy jsou málo platny, nemůže-li čtenář ani autor kontrolovati jejich správnost na odborných důkazech. Je to ostatně nebezpečné i pro kritika, protože ho to svádí k povrchnostem a soudům apriorním. — Pan dr. Miroslav Rutte uchýlil se k soudu trestnímu, který může rozhodnouti toliko o formě, nikoli však o merituu věci, a nemůže tedy zjednati mu satisfakce v situaci, která je pro pana dr. Rutta ovšem velice nepříjemná. Chápu náramně dobře, jak je mu trapno, je-li označen za epigona poetismu, který je levý, když dříve byl epigonem civilismu, který byl rovněž levý, — on, redaktor Národních listů a redakční sloup buržoazní literatury! Ale trestní soud ho věru z této trapné situace nevysvobodí.

ANKETA VOLNÝCH SMĚRŮ

Vážení pánové,

domnívám se, že za nynějšího stavu a tvaru Československé republiky jest již zhoła zbytečno rozumovati o tom, co mělo býti vykonáno za minulých deset let v oboru kulturním a vykonáno nebylo, nebo co má býti vykonáno v letech příštích a vykonáno — nebude. Mohla-li býti tak dokonale opuštěna a zrazena slavnostní deklarace Washingtonská, která nebyla bez hodnoty kulturní, nelze se domnívati, že mohly býti nebo budou moci býti splněny požadavky pokročilejších skupin a jednotlivců kulturních se zřetelem k tomu, co jest *hlavní*: ke kulturnímu povznesení širokých vrstev lidových, které toho především potřebují, aby zmírněno bylo obecné maloměšťáctví a prospěchářství české, devótnost a ziskuchtivost. Tyto požadavky zůstanou ideologickými sny in margine státu, který tak horlivě vplul do vod republikánské korupce buržoazní podle francouzského pravzoru, jež Anatole France tak geniálně vyličil ve svém Ostrově tučňáků.

Celých těch deset let samostatnosti československé buržoazie znamená soustavné odhazování a ničení hodnot kulturních i mravních, s nimi těsně souvislých, jichž jsme si tak těžce dobývali za staré monarchie. To, co ještě tu a tam zbývá, drží toliko osamělé skupinky a osamělí jednotlivci, a není vyloučeno, že i to málo bude za dalšího postupu reakce potlačeno cenzurou, kriminály a obecnou lhostejností, ne-li opovržením. Nemluvím ovšem o kultuře představované setrvačností oficiálních a akademických podniků, šířících většinou nevкус, předsudky a hlupotu nebo existujících toliko pro forma, poněvadž jsou známkou civilizace. Tato bilance není překvapující. Je nutným důsledkem světové proměny sociální: jednak vládnoucí třída je kulturně hotova a nastupující třída není dosud subjektivně schopna vlády, a tudíž ani svérázné kultury, jednak pak akutní třídní boj vyplývající z této proměny nutí třídu dosud vládnoucí, aby zachraňujíc svá poslední léta stále radikálněji potlačovala všechny hmotné i duchovní zárodky nového pořádku.

To je ovšem světový stav, který neopravňuje k závěrům zcela pesimistickým. Horší je, že u nás, v malých poměrech, není již kompaktnější levice kulturní, která by soustavněji, energičtěji a statečněji čelila kulturnímu zpátečnictví, ubohým ideologiím maloměšťáckým a nemorálnímu chytráctví, skrývajícimu se za takzvaný pragmatism a neoliberalism. Snadnost, s kterou naše veřejnost spolkla třeba jen případ občana Kočího, bývalého ředitele pankrácké trestnice, tedy muže, který v této věci nemá nic společného snad se socialismem nebo s politikou, muže, který se domníval, že lze u nás prakticky prováděti

masarykovský humanism, je typická pro lhostejnost, zbabělost a faleš, jež jako složitá rakovina prolezly „osvobozený“ národ.

Těžký bude u nás úkol nových, příštích buditelů a obroditelů — ale toto dílo bude moci býti podniknuto teprve po změně hospodářských řádů a po konečném a neodvolatelném pádu třídy, jejíž dnešní kulturní a mravní úpadek je provázen bezpříkladnou přetvářkou a hanbou.

*

V Čerčanech 1. června roku toho, v němž výstavu československé kultury zahajoval jménem vlády monsignore Šrámek, bojovný klerikál, a v němž náklad Pražského ilustrovaného zpravodaje dosáhl 250 000, náklad Hvězdy 297 000 výtisků.